

Vrijheidsverhalen
Herdenken en Herinneren
in de Stadionbuurt 2022

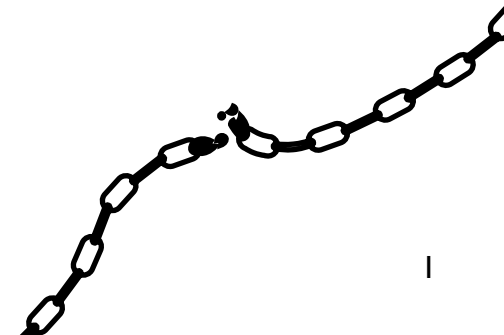
Vrijheidsverhalen Herdenken en Herinneren in de Stadionbuurt 2022

- ✘ Gemeente
- ✘ Amsterdam
- ✘ Zuid

Stadsdorp
Olympia

Inhoud

4. Inleiding
6. Hoe moeilijk het ook is, blijf altijd zelf nadenken!
Gastles op de Olympiaschool met An Huitzing
10. Struikelen, niet met je voeten, maar met je hart
Wandeling langs de struikelstenen
14. Lampen hebben hun leven gered
Interview met Franklin Sternberg
18. Ik ben archieven in gedoken
Gesprek met Marion Algra
22. Ik was bang dat mijn moeder ziek zou worden
Interview met Anne-Ruth Wertheim
26. Dat hondje, Dutchie, dat kreeg ik
In gesprek met Hetty van Rood Speijer
28. Zweeds witbrood werd niet gedropt
Interview met bakker Ruud Blankendaal
32. Bezoek aan Verzetsmuseum Junior
Met Jongerengroep Combiwel
36. Terug maar niet thuis
Brievenboek van Anny Sulzbach
38. Nieuwkomers in de buurt
Joke de Jonge te gast
42. Vrede - Democratie - Vrijheid
Kinderwerk Combiwel
44. Met dank aan

Vrijheidsverhalen Herdenken en Herinneren in de Stadionbuurt 2022

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn bewoners van de Stadionbuurt opgepakt en weggevoerd door de Duitse bezetters. De afgelopen maanden hebben kinderen uit de buurt met ooggetuigen en nabestaanden gesproken. In dit boekje leest u erover. Allen die erbij betrokken zijn, ervaren hoe emotioneel en belangrijk het is dat deze verhalen verteld en vastgelegd worden. Dit gevoel werd heviger door de oorlog die uitbrak in Oekraïne terwijl we met de verhalen bezig waren. De angst om opgepakt te worden, het verlies van familieleden, de honger, de haat ... we zien het opnieuw gebeuren. Daarom is het belangrijk om te blijven herinneren en herdenken: we mogen niet vergeten wat oorlog betekent, wat de langetermijneffecten zijn en wat de waarde van vrijheid is.

In dit boekje leest u hoe kinderen, tieners, ooggetuigen, buurtorganisaties en bewoners stilstaan bij sporen van de oorlog in de Stadionbuurt. We doen dit al een aantal jaren, en steeds weer komen er nieuwe sporen en verhalen boven. Dit jaar zijn de sporen nog zichtbaarder door de nieuwe struikelstenen op en rond het Stadionplein.

Struikelstenen

Struikelstenen zijn kleine monumentjes die je in de stad kunt terugvinden ter herdenking van mensen die in de oorlog vermoord werden. Je hoeft niet letterlijk te struikelen, maar je hart mag wel struikelen om niet te vergeten wat er is gebeurd, vertelde An Huitzing de kinderen van groep 8C van de Olympiaschool. Zij verzamelt verhalen van mensen die tijdens de oorlog verdwenen, zoals violist Simon Fürth die speelde in het Concertgebouworkest en aan de Argonautenstraat woonde, op nr. 12. Hij was dertig jaar toen hij werd vermoord. In dit boekje kunt u lezen hoe tieners onder begeleiding van An Huitzing langs de verschillende plekken in de buurt zijn gelopen waar mensen woonden die zijn vermoord en waar nu een struikelsteen ligt. Bij Stadionplein 8 (nu Laan der Hesperiden 8) liggen struikelstenen voor Fritz en Henny Schalscha-Glaser en hun dochter Sibylle. Zij moesten meerdere malen vluchten. Hun (klein)zoon Franklin Sternberg die nu in Brazilië woont, vertelt erover tijdens een interview met tieners.

Vluchten

Buurtbewoonster Marion Algra heeft jarenlang onderzoek gedaan naar Joden in de Stadionbuurt. Van de 1206 vermoorde Joden in de buurt waren er 560 vluchtelingen. Deze Joden waren juist gevlucht naar Amsterdam vanuit Duitsland. Vijftien van de 21 struikelstenen op het Stadionplein zijn ter herinnering aan hen. Marion vertelt over de Joodse vluchtelingen aan tieners Maareg en Temnit; hun ouders zijn in 1978 naar Nederland gevlucht uit Ethiopië. Verschillende kinderen en tieners die meewerken aan de Vrijheidsverhalen, weten zelf ook hoe het is om te vluchten voor een oorlog en opnieuw te beginnen in een vreemd land. Zij spreken hier met elkaar over tijdens de kinderactiviteit van Combiwel Junior op maandagmiddag in het Olympisch Kwartier: Wat is Vrede? 'Dan is er geen oorlog. Dan ben je vrij. Dan hoeft je niet bang te zijn. Dan kan je overal naartoe gaan.'

Kinderen in de oorlog

Vanuit het Jongerenwerk van Combiwel heeft een groep tieners het Verzetsmuseum bezocht. Hier leerden zij over de ervaringen van kinderen en tieners tijdens de Tweede Wereldoorlog. U leest over Henk van acht jaar. Hij heeft erge honger geleden. Er was nauwelijks eten. Zijn moeder maakte brandnetelsoep en bloembollentaart. Ook zijn de tieners in gesprek gegaan met mevrouw Hetty van Rood Speijer. Zij is in de oorlog geboren en moest op haar

tweede al afscheid nemen van haar ouders, die ze nooit meer heeft teruggezien. Ze is opgegroeid bij pleegouders. Na de oorlog konden kinderen vaak niet praten over de oorlog omdat er werd gezwegen. Daarom heeft Anny Sulzbach een brievenboek geschreven voor haar kleinkinderen over de oorlog en de tijd daarna. De kinderen van groep 8A van de Olympiaschool hebben er in de klas met elkaar over gepraat.

Podcast

Van twee gesprekken tussen kinderen en ooggetuigen of nabestaanden zijn geluidsopnames gemaakt. Via de QR-codes bij deze verhalen kunt u ze beluisteren. Het gaat om het interview door kinderen van groep 8B van de Olympiaschool met Anne-Ruth Wertheim. Zij heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog als jong meisje in een Japans kamp gezeten met haar moeder, broertje en zusje. De andere opname is van het gesprek tussen tieners van het Jongerenwerk Combiwel met bakker Ruud Blankendaal uit de Jasonstraat. Elk jaar in mei bakt hij Zweeds witbrood om te herdenken.

Vrijheid

In elk verhaal klinkt de oproep van ooggetuigen, nabestaanden en betrokkenen: koester de vrijheid, blijf nadenken, herdenk en herinner! Met dit boekje dragen we hier graag aan bij.

Hoe moeilijk het ook is, blijf altijd zelf nadenken!

An Huitzing is vrijwilliger bij de stichting Stolpersteine. Ze spreekt over Stolpersteine, ofwel struikelstenen, met de leerlingen en leerkracht Tibor van klas 8C van de Olympiaschool.

Het zweet staat nog op mijn rug van de felle tegenwind als ik de klas binnenloop. An begint net met haar vertelling over struikelstenen, kleine herinneringsmonumentjes die je in de stad kunt terugvinden. Moet je daar echt over struikelen, vraagt An? Nee!

Niet struikelen met je voeten

Maar met je hart

Leren van wat er gebeurd is

En niet vergeten

Het begin van de struikelstenen

De eerste struikelsteen is bedacht door kunstenaar Gunter Demnig in 1992. Om te herdenken dat in 1942 bevel was gegeven om alle Roma en Sinti (vaak zigeuners genoemd) naar concentratiekampen te sturen. Nu maakt hij ze ter herdenking van alle mensen die in de oorlog vermoord werden.

Waarom zijn al die mensen vermoord?

Er was in Duitsland grote werkloosheid, veel armoede en ellende. Toen kwam daar Hitler aan de macht; die zou dat weleens eventjes aanpakken. Hij zei: 'Deze ellende komt door Joden, communisten, kunstenaars en homo's. Volg mij, dan wordt Duitsland weer groot en machtig.'

Dat sprak sommige mensen enorm aan. Maar anderen werden bedreigd of gevangengezet. Zo was de Hitlergroet verplicht!

Je moet heel sterk zijn om niet mee te doen als iedereen een zogenaamde leider volgt. Maar die mensen waren er wel!! (Zie foto August Landmesser, 1936.)

Nieuwe regels en wetten

Hitler wilde de leider zijn van heel Europa! Hij ging oorlog voeren. Op 10 mei 1940 begon de oorlog in Nederland. Eerst leken de Duitsers aardig, maar ze werden steeds gemener. Joden moesten een ster op hun kleding dragen, Joodse kinderen moesten naar een aparte school. Later werden ze opgesloten in kamp Westerbork en Vught. En daarvandaan naar concentratiekampen vervoerd, ver weg.

Het verdriet was te groot om over te praten. De oorlog duurde vijf jaar. Heel weinig mensen overleefden de concentratiekampen. Zij kwamen terug en waren alleen, en alles kwijt. Hun familie en vrienden waren vermoord. Hun verhaal over het leven in de concentratiekampen wilde niemand horen. 'Wat nou', werd er gezegd, 'wij hebben het hier ook verschrikkelijk gehad hoor, met honger en kou.' Sommige overlevenden dachten daarom: waarom moest ik de kampen overleven? Dit leven, alleen zonder vrienden of familie, lijkt zo veel moeilijker dan dood zijn ...

Pas nu beginnen overlevenden te praten. Mensen probeerden te vergeten wat er was gebeurd. Ze praatten niet over hun verdriet. Hun kinderen zijn nu gaan uitzoeken wat er gebeurd is. Het plaatsen van een herinneringssteentje op de plek waar hun familie woonde, is daarom heel belangrijk.

De foto toont een man (August Landmesser) die als eenling zelfs tegenover een steeds dictatorialer wordend regiem het lef toont vast te houden aan eigen overtuiging. beeld Wikimedia.

Verordnungsblatt Verordeningenblad

für die besetzten niederländischen Gebiete

voor het bezette Nederlandsche gebied

Stück II

Stuk II

Ausgegeben am 17. Juli 1940

Uitgegeven 17 Juli 1940

INHALT

INHOUD

	Seite
48. Verordnung des Reichskommissars für die besetzten niederländischen Gebiete über die Änderung des Umrechnungskurses der Reichskreditkassenscheine zum Gulden	156
49. Verordnung des Reichskommissars für die besetzten niederländischen Gebiete über die Vergütung für Leistungen für die deutsche Wehrmacht in den Niederlanden	156
50. Verordnung des Reichskommissars für die besetzten niederländischen Gebiete über die Bezahlung der Vergütung bei Inanspruchnahme von Privatquartier und bei Unterkunft in Betrieben des Gastwirts- und Beherbergungsgewerbes	171
51. Verordnung des Reichskommissars für die besetzten niederländischen Gebiete über die Einführung von Wehrmachtbezugscheinen und Wehrmachtmarken für den Ankauf von zwangsbewirtschafteten oder gesperrten Lebens- und Futtermitteln	175
Berichtigung	179

	Blz.
48. Verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied, houdende wijziging van den koers voor het omrekenen van rijkscreditaasbiljetten (Reichskreditkassenscheine) tot guldens	156
49. Verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende de vergoeding voor verrichtingen ten behoeve van de Deutsche weermacht in Nederland.	156
50. Verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende de betaling van vergoeding terzake van inkwartiering bij particulieren en in hotels of pensions.	171
51. Verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende het invoeren van distributiekaarten en distributiebons voor de Duitse weermacht voor den aankoop van levens- en voeder-middelen, die onder distributie vallen of waarvan het verbruik in het algemeen verboden is.	175
Verbetering	179
	183

pag 156 K 155

Wat kunnen we hiervan leren?

Wat er is gebeurd is verschrikkelijk. Velen hebben kritiekloos geluisterd naar een leider die vertelde dat het ene volk beter is dan het andere. En hij leerde om anderen te haten.

Je moet altijd zelf blijven nadenken over wat er gebeurt.

De wereld waarin we leven is ingewikkeld en niet zo makkelijk te begrijpen; gelukkig werken we samen in Europa. Zo hebben we al heel lang oorlog kunnen tegenhouden. De struikelstenen herinneren ons aan wat er is gebeurd. Net als het Namenmonument aan de Weesperstraat. Want ieder mens heeft zijn eigen verhaal. Elke steen en elke naam vertelt zo'n verhaal.

De belangrijkste les is misschien wel: Blijf altijd kritisch, blijf vragen stellen. En als er iets ergs is, praat erover. En luister naar elkaar.

In gesprek met de klas: Hoe bent u aan al deze informatie gekomen?

Over de oorlog en over individuele mensen kun je veel informatie vinden op internet, bijvoorbeeld op de website van het Stadsarchief en in de kranten uit die tijd.*

Waarom gingen mensen anderen verraden, zelfs Joden onderling?

De Duitsers voerden hier hun éígen regels in. Kijk maar eens naar deze foto met voorschriften die werden ingevoerd: zelfs straatnamen en schoolboeken werden veranderd. (Zie de foto van Verordnungsblatt/Verordeningenblad, uitgave 17 juli 1940.)

Veel mensen dachten dat ze die regels moesten volgen. Ze waren bang dat ze straf kregen als ze het niet deden. Maar: nérgens stond dat ze iemand moesten verraden. Helaas werden mensen ertoe gedwongen of kregen er zelfs voor betaald. Onbeprijpelijk hè, maar 't is écht waar!

Hoe komt het dat u zo geïnspireerd en betrokken bent bij dit onderzoek?

Omdat ik veel mensen ken die weinig weten over hun eigen familie. Ik vind het fijn als ik hen dan toch van alles over hun familieleden kan vertellen. Overlevenden en nabestaanden zijn hier erg blij mee.

Verslag: Aly Cossen

* www.amsterdam.nl/stadsarchief en www.delpher.nl

Struikelen, niet met je voeten, maar met je hart

We wandelen met kinderen van Combiwel langs struikelstenen in de Stadionbuurt, onder leiding van An Huitzing. De start is in de Argo, waar An begint met een verhaal vooraf. De struikelstenen zijn een idee van de Duitse kunstenaar Demnig. Hij plaatste de eerste steen in 1992. Inmiddels liggen er heel veel – alleen al meer dan duizend in Amsterdam – en er komen er steeds meer. Ze worden aangevraagd door familie, huidige bewoners of buurtcomités. Ze herdenken individuele slachtoffers van het nazisme en de Jodenvervolging in de Tweede Wereldoorlog. 'Het gaat om nadenken en herdenken. Om praten en luisteren', zegt An.

Argonautenstraat 12

De wandeling door de buurt start bij Argonautenstraat 12. An vertelt dat hier Simon Furth woonde. Hij was 28 aan het begin van de oorlog en violist in het Concertgebouworkest. Hij was getrouwd met Elisabeth Papier. Ze hadden geen kinderen. Beiden waren ondergedoken, maar hij is verraden. In mei 1943 is hij opgepakt en tien dagen later al vermoord in kamp Sobibor. Elisabeth overleefde de oorlog.

Patroclosstraat 7

Daarna wandelen we naar Patroclosstraat 7 waar bewoner Kees van Eunen, die struikelstenen heeft aangevraagd, al staat te wachten. Hij gaat elk jaar naar de herdenking van de Februaristaking van

25 februari 1941. Gaandeweg is hij zich steeds meer gaan bezighouden met slachtoffers van de oorlog en hij heeft op de website van het Joods Monument opgezocht wie er in zijn huis woonden. Sinds hij die namen weet, moet hij altijd aan ze denken en heeft hij struikelstenen aangevraagd. 'Een litteken aan dit huis.' Hij probeert zijn burens ook te motiveren om er een aan te vragen. Er woonden veel Joden in de straat. Op 1-hoog woonden Jo, Lini en Bob van Os. Jo was handelaar in koffie. Lini (voluit: Selina de la Fuente) was van Sefardische afkomst. (Sefardisch wil zeggen dat haar voorouders uit Spanje of Portugal kwamen.) Jo en Lini zijn hier opgepakt in mei 1943. Zoon Bob is later opgepakt.

Parnassusweg 10

Op Parnassusweg 10 woonden Edgar Horn en Kitty Levie. Hij was wijnimporteur. Hij zat in het verzet en is in juni 1942 opgepakt en via verschillende kampen in Sobibor terechtgekomen. Daar is hij in 1943 vermoord. Kitty is in de onderduik verraden, opgepakt en ook in Sobibor vergast. Broer Leo Horn (later een bekende scheidsrechter) hielp mensen aan onderduikadressen en zat bij een sabotagegroep. Zus Sophie en haar man waren ondergedoken. Sophie werd opgepakt, maar overleefde kamp Bergen-Belsen. Haar man overleefde het niet. Leo spoorde na de oorlog de Jodenjager op die zijn zus had aangegeven en hun spullen had gestolen. Hij vond hem terug. De verrader kreeg een paar jaar gevangenisstraf.

Olympiaplein

Op het Olympiaplein vertelt An dat Hitler aan het begin van de oorlog nog niet wist wat hij met de Joden in de bezette landen ging doen. Hij wilde ze wel Duitsland uit hebben en later uit de door hem bezette landen. Geen land wilde ze als vluchteling opnemen. Toen besloot hij in 1941 om alle Joden in bezet Europa te doden in daarvoor speciaal gebouwde kampen. Eerst riepen de nazi's de Joden op zich te melden, maar de meesten kwamen natuurlijk niet. Later hielden ze razzia's: er werd een gebied afgezet en alle Joden werden uit hun huizen gehaald, bijeengedreven en in vrachtwagens gestopt. Een grote razzia werd gehouden op zondag 20 juni 1943 in deze buurt en in Oost. De mensen werden verzameld op het Olympiaplein en moesten zich daar laten registreren. Daar was ook Bob van Os uit de Patroclosstraat bij. Met trams werden ze vervoerd naar het Centraal Station en vervolgens met treinen naar Westerbork en andere kampen. An laat een foto zien van mensen die aan komen lopen. Deze foto is gebruikt voor het monument dat hier dit jaar komt, ter nagedachtenis van al die mensen die hier zijn weggehaald.

Hygiëaplein 19-3

Op naar Hygiëaplein 19-3, waar de familie Polak woonde. Vader Salomon was tapijtverkoper. Hij en zijn vrouw Sonja Diamant hadden twee zoontjes. Sonja's ouders overleefden de oorlog. Vorig jaar zijn de stenen geplaatst op verzoek van Sonja's neef. Hij heeft An verteld dat het gezin Polak zich in juli 1942 zelf gemeld heeft, nadat ze een oproep hadden gekregen. De beste vriendin van Sonja's ouders zag hen gaan over het Olympiaplein. Zij probeerde hen op andere gedachten te brengen en onder te laten duiken, maar zij geloofden dat ze echt naar een werkkamp gingen. 'We zijn sterk en jong en we blijven als gezin bij elkaar.' Ze zijn naar Westerbork gebracht en vandaar in 1942, met de vijfde trein, naar Auschwitz. Bij aankomst zijn ze vermoord. Vraag van de kinderen aan An: 'Mag je over de struikelstenen heenlopen?' Ja dat mag en zo houd je ze zelfs schoon en blinkend en zichtbaar voor voorbijgangers.

Verslag: Annel van Houts

Lampen hebben hun leven gered

Franklin Sternberg (67) woont in Brazilië. Hij is daar geboren; zijn ouders zijn er na de Tweede Wereldoorlog naartoe verhuisd. Hij heeft twee nationaliteiten: Braziliaans en Nederlands. Hij is Joods. Zijn Joodse familie heeft veel meegemaakt in de oorlog. Tia, Vira, Shelomith, Safa, Isabelly, Sarah, Micha en Emma praten met Franklin, via Zoom op een groot scherm. Hij spreekt Nederlands.

Waarom zijn uw ouders naar Brazilië gegaan?

Mijn moeder had in de kampen gezeten en is na de oorlog eerst in Zweden terechtgekomen. Ze was stateeloos. Door haar huwelijk in 1950 werd ze Nederlandse. Mijn vader zou naar Korea moeten om te vechten. Ze zijn toen in 1951 samen met oma naar Brazilië gegaan. Mijn grootouders waren Duitsers, mijn moeder is in Duitsland geboren. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Nederland neutraal. De Duitse Joden verwachtten dat Nederland dat ook zou zijn tijdens een tweede wereldoorlog en zij vluchtten tussen 1936 en 1938 naar Nederland. Mijn grootouders en moeder woonden op het Stadionplein 8. Buurman Olij op Stadionplein 10 werkte samen met de

Duitsers, mijn grootouders wisten dat. Hij dwong hen voor hem te werken: mijn grootmoeder als zijn privésecretaresse en mijn grootvader moest hem helpen met de radiocommunicatie van een organisatie van nazi-spionnen. Hij verraadde hen eind 1942. Op 2 februari 1943 werden ze opgepakt door de bekende Jodenjager Riphagen, de SS en de Gestapo en zijn ze naar kamp Vught gebracht. Mijn grootmoeder heeft na de oorlog tegen Olij getuigd. Mijn grootvader had, voordat ze weggevoerd werden, sieraden en andere waardevolle spullen verstopt in een muur op het Stadionplein. Na de oorlog zijn oma en moeder teruggegaan om die te zoeken. Alles bleek gestolen te zijn.

In welke kampen heeft uw familie gezeten?

De ouders van mijn vader en mijn vader zelf hebben niet in een concentratiekamp gezeten. De familie van mijn moeder is naar kamp Vught (vlakbij Den Bosch), Westerbork en Auschwitz gestuurd. Veel familieleden zijn vermoord. Mijn moeder, grootmoeder en grootvader werkten in kamp Vught voor Telefunken; dit Duitse bedrijf had Philips overgenomen. Dat was technisch gespecialiseerd werk. Frits Philips had geëist dat de werknemers goed te eten kregen en dat gebeurde. Mijn grootvader werd in maart 1944 via Westerbork naar Auschwitz gestuurd en is daar vermoord. Op 3 juni 1944 werd het Joodse personeel van Philips, als laatste groep Joden uit Vught, naar Auschwitz gedeporteerd. Daaronder mijn moeder en oma. De Philips-Joden werden door de Duitsers beschouwd als gekwalificeerde werkers. Ze werden doorgestuurd naar Reichenbach en daar tewerkgesteld. Lampen hebben hun leven gered! Tegen het einde van de oorlog dwongen de Duitsers ze naar Padborg te gaan (op de grens van Duitsland en Denemarken). Die tocht duurde van februari tot mei 1945. Het Rode Kruis heeft ze vandaar naar Zweden gebracht, waar ze lang in een ziekenhuis hebben gelegen. Eind november 1945 waren ze terug in Nederland en in Amsterdam.

Heeft u nog trauma's van de oorlog?

Ik ben in 1955 geboren en heb de oorlog dus niet meegemaakt. Ik heb geen echte trauma's. Veel kinderen van wie de ouders in concentratiekampen hebben gezeten, hebben dat wel. De ouders wilden eerst jaren niets vertellen over hun ervaringen, later wel. Ik kan geen oorlogsfilm zien over de concentratiekampen.

Mijn twee dochters hadden op hun Joodse school over de Holocaust gehoord en zij vertelden daar thuis over. Mijn oudste dochter, die toen acht jaar was, vroeg: 'Kennen jullie iemand die in een concentratiekamp gezeten heeft?' Ik zei toen: 'Jawel, oma'. Ik heb mijn moeder toen gevraagd of ze erover wilde praten met haar kleindochters, maar dat weigerde ze. Het was binnen families vaak 'verboden' in die tijd om over de concentratiekampen te spreken.

Hebben uw moeder en oma geld van Nederland gekregen voor het oorlogsleed?

Oma heeft in het kader van de Wiedergutmachung financiële compensatie van de Duitsers gekregen, mijn moeder een Nederlandse uitkering in het kader van de Wet uitkeringen vervolgingslachtoffers. Mijn broer en ik hebben vorig jaar een compensatie gekregen van de Nederlandse Spoorwegen omdat zij in de oorlog de Joden met hun treinen naar de kampen vervoerden.

Wat vindt u van Oekraïne en Rusland?

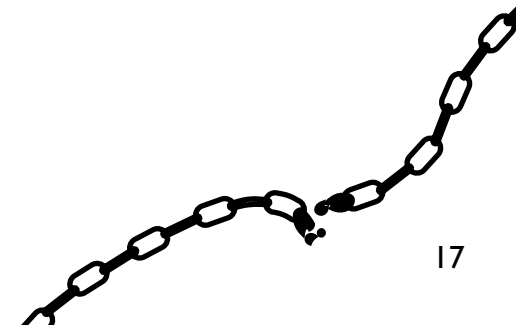
Ik vind het vreselijk. Poetin gebruikt dezelfde methoden als Hitler. Ik hoop dat er geen wereldoorlog komt.

Wat betekent vrijheid voor u?

Wat jullie nu hebben: jullie kunnen gaan en staan waar jullie willen. Vragen en zeggen wat je wil. Veel mensen hebben dat niet in de wereld. Ik voel me veilig in Brazilië: er is geen oorlog of revolutie en er is veel vrijheid.

Verslag: Annel van Houts

PS: Franklin Sternberg is nabestaande van 5 mensen die met de nieuwe Stolpersteine op het Stadionplein geëerd worden.

Ik ben archieven in gedoken

Marion Algra en Maareg en Temnit Asgedom wonen in dezelfde portiek in de Stadionbuurt. De ouders van Maareg en Temnit zijn in 1978 gevlucht uit Ethiopië. De kinderen zijn hier geboren en zitten inmiddels op de middelbare school. Zij interviewen Marion over haar onderzoek. Marion heeft een uitgebreide studie gemaakt van het aantal Joden dat in de Stadionbuurt-straten heeft gewoond. Van de 1206 vermoorde Joden waren er 560 vluchtelingen: voornamelijk uit Duitsland en Polen gevluchte Joden. In mei 2022 worden op het Stadionplein 21 struikelstenen geplaatst als herinnering, daarvan zijn er 15 voor vluchtelingen.

Waarom heeft u zoveel onderzoek gedaan?

Ik ben opgegroeid in deze buurt. Ik ben nieuwsgierig. De teksten die Heere Heeresma schreef over zijn verdwenen Joodse vriendjes en vriendinnetjes hier uit de buurt, spraken mij aan. Ik ben archieven in gedoken. Ik publiceer erover op mijn blog Face to face Olympisch Kwartier. Bij een blog kan je foto's plaatsen, en ik kan video en muziek toevoegen.

Waar vindt u al die informatie?

Je kunt veel informatie digitaal vinden, bijvoorbeeld op de site van Joods Monument. Daar wordt informatie per straat weergegeven. In de Achillesstraat woonden

bijvoorbeeld wel 156 vermoorde Joden, waarvan er 86 vluchtelingen waren. Ik haal ook informatie uit boeken die gepubliceerd zijn en uit biografieën.

Op het Stadionplein worden ook voor kinderen struikelstenen gelegd. Voor de 13-jarige Falk Mayberg en ook voor de 16-jarige Sibylle Schalscha, voor de 12-jarige Rudolf Abas, de 14-jarige Willy Abas en voor de 21-jarige Felix Scheier.

Welke sporen van de oorlog zijn in de buurt te vinden?

Er zijn niet zoveel sporen. Bij het Olympisch Stadion staat het beeld van Prometheus. Daar wordt ieder jaar de herdenking van de omgekomen sporters gehouden. En op het Olympiaplein wordt binnenkort een herdenkingsmonument geplaatst ter nagedachtenis aan de Joden die op transport gesteld werden op 20 juni 1943, een grote groep tegelijk. Veel Duitse Joden gingen in de Stadionbuurt

wonen. Zij maakten niet zomaar deel uit van de Amsterdamse bevolking. De Stadionbuurt was net gebouwd in die tijd. Veel Amsterdammers konden de huren niet gemakkelijk betalen. De uit Duitsland en Polen gevluchte Joden konden dat wel of huurden met elkaar samen kamers in één huis. Het was crisis in Nederland. Veel mensen hadden geen werk.

Wat voor mensen kwamen hier toen wonen?

Nederlandse kantoormannen in deze buurt, geen fabrieksarbeiders. Daaronder waren Nederlandse Joden die het iets beter hadden dan de Joden in de oude Jodenbuurt van Amsterdam. De vluchtelingen uit Duitsland waren ook mensen met geld: advocaten, architecten, fabrikanten en accountants. In Duitsland mochten ze hun beroep niet meer uitoefenen.

Als je hier kwam wonen als Duitse Jood, werd je niet direct geaccepteerd, denk

ik. Je kunt niet zeggen dat Joden in het algemeen niet geaccepteerd werden hier. De Nederlandse Joden waren onderdeel van de samenleving, geïntegreerd, en vaak niet specifiek heel vroom orthodox-joods. Veel van hen hadden socialistische idealen. Dat werd gestimuleerd door de vakbeweging in die tijd. Er werd veel aan scholing gedaan. Maar of de Duits-Joodse vluchtelingen nou zo geïntegreerd waren, vraag ik me wel af. Ze woonden hier twee, drie of vier jaar voordat het oorlog in Nederland werd. Ze spraken vermoedelijk niet zoveel Nederlands. Als je niet veel met je burens omgaat, dan heb je niet zo in de gaten dat ze gezin voor gezin, een voor een, weggevoerd werden, denk ik.

Ging uw familie met hen om?

Mijn vaders familie had een Joodse onderduikster opgenomen. Zij woonden toen in Zwolle. Het was heel gevaarlijk om dat te doen. Ze had haar zwarte haar en wenkbrauwen laten blonderen, zodat zij er minder Joods uit zou zien. Ze heette Sellie. Ze werkte bij mijn vaders familie in de huishouding. Het was een tijdje zo dat er ook een Duitse officier in huis moest worden opgenomen. Als het uitgekomen was, dan was mijn familie ook naar een concentratiekamp gestuurd.

Marion, Temnit en Maareg praten een tijdje over hoe de burens hier met elkaar omgaan, het contact met de bewoners uit het portiek. De contacten via voetbalvereniging Swift, de

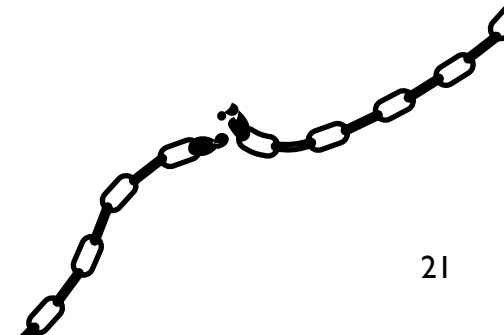

evenementen in het Olympisch Stadion. De burens komen uit alle delen van de wereld. De moeder van Temnit en Maareg benadrukt dat het in Ethiopië veel hechter toeging in de dorpen. Zij heeft moeten vluchten nadat er een bom op het marktplein viel. Toen zijn er 2500 mensen omgekomen. Eritrea wilde zich losmaken van Ethiopië. Temnit en Maareg zijn in de afgelopen jaren verschillende keren op familiebezoek geweest. Nu is de strijd opnieuw opgelaaid. Zij kunnen hun familie niet spreken. Verschillende broers van hun vader zijn opgepakt en zitten vast. Het is een situatie zoals in Oekraïne ook is ontstaan deze week.

Moeten we blijven herdenken?

Marion zegt dat het belangrijk is de geschiedenis levend te houden. Soms hielden de Duitsers een razzia. De Amsterdamse bevolking kwam in verzet toen er 400 jonge mannen waren opgepakt. Bij de tweede razzia die in Amsterdam-Zuid plaatsvond, durfden ze dat niet meer; toen ging het om 300 jonge mannen. Als er geen democratie bestaat, worden de mensen bang en dan is er geen vrijheid om in verzet te komen.

Verslag: Riet van Wees

Ik was bang dat mijn moeder ziek zou worden

Anne-Ruth Wertheim vindt het fijn om met de kinderen te praten over haar ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië. Dat land was een kolonie van Nederland. Anne-Ruth is er geboren. 'Ik vond het doodgewoon dat wij Nederlanders de baas waren over alle Indonesiërs die daar toen woonden. Later ben ik gaan begrijpen dat het erg onrechtvaardig was.'

De kinderen hebben met de klas de film *De gans eet het brood van de eenden* op bekeken, en zij hebben vragen opgesteld om met Anne-Ruth te bespreken. De film (en er is ook een boek met deze titel) gaat over de kindertijd van Anne-Ruth in het Jappenkamp.

Zehra, Tijn en Akatsuhi stellen de vragen.

Zehra begint:

Hoe was uw leven in de tijd voordat u in het Jappenkamp was?

We woonden in een heel groot huis met heel veel bediendes. Ik gedroeg me als een vreselijk en rijk kind: ik schopte mijn kleren uit als ik naar bed ging en dan moest de baboe ze maar oprapen en wassen. Ik zat in een klas met alleen maar witte kinderen. We gingen niet om met de Indonesische kinderen. Toen ik zeven jaar was vielen de Japanse militairen Indonesië binnen, omdat zij er de baas wilden zijn. Zij sloten alle Nederlanders op in kampen.

Wij hoefden niet direct naar het kamp nadat de Japanners waren binnengevallen in Indonesië. Mijn vader was wel al opgesloten in een mannenkamp en we kregen dus zijn salaris niet meer. Maar mijn moeder had het spaargeld van de bank gehaald, waardoor wij nog een tijdje buiten het kamp konden leven. Al onze vriendjes en vriendinnetjes waren al weg. We speelden nog wel met half-Chinese buurkinderen. Op een dag kwamen de soldaten en zij zagen aan de kleur van onze ogen dat we ook opgepakt moesten worden.

Wat kwam er in u op toen u in een Jappenkamp moest wonen?

Mijn moeder heeft altijd met ons gepraat over wat er allemaal gebeurde. Gelukkig dat zij dat gedaan heeft. Ik denk dat dat de reden is dat ik er na de oorlog niet zo'n last van heb gehad. Ik zag aan de ogen van mijn moeder dat zij ook bang was. Gelukkig is zij er geweest om ons te beschermen.

Tijn vraagt:

Welke slechte en welke goede dingen heeft u meegemaakt in het kamp?

De Japanse soldaten deelden straffen uit en daar moest iedereen naar kijken. Dat is een gruwelijke methode. Ze deden dat om ervoor te zorgen dat iedereen bang werd, zo onderdrukten ze ons. Eigenlijk was het hetzelfde als hoe de Nederlanders omgingen met de Indonesiërs.

Toen uw broertje ziek werd in het kamp, hoe voelde dat toen voor u?

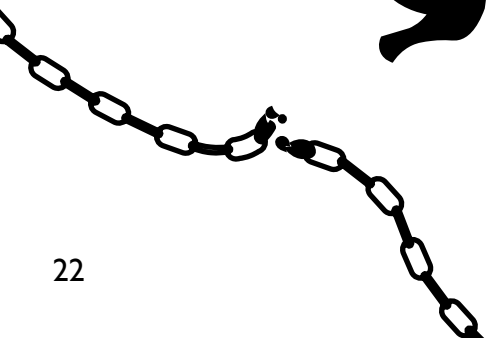
Ik voelde mij schuldig, want hij at altijd heel langzaam. Als ik dan al lang klaar was had ik soms nog zo'n honger dat ik een paar rijstkorreltjes van zijn bord at. Hij werd gelukkig beter. Hij was wel heel mager geworden, maar als we gingen stoeien dan won hij wel van mij.

Hoe was het om zieke mensen te zien?

Ik werd er bang van, want ik was vooral bang dat mijn moeder ziek zou worden. Dat is ook gebeurd. Toen was ze een tijdje niet bij ons en een andere moeder zorgde voor ons. We wisten niet wanneer ze terug zou komen en óf zij terug zou komen.

Hoe kwam het dat u in het kamp meedeed aan het discrimineren van de Irakese Joden?

Die Irakese Joden waren heel lang geleden met bootjes uit Bagdad naar Indonesië gevlucht. Wij discrimineerden hen, want ze zagen er anders uit. Onze moeders hadden ons moeten verbieden dat te doen, maar dat gebeurde niet. Het is niet goed als je kwaad spreekt over anderen en hen laat merken dat ze er niet bij horen en dat je ze niet vertrouwt.

Akatsuki vraagt:

Wat gebeurde er in de tijd na het kamp? Hoe denkt u nu over de Japanners?

De Japanners in het kamp waren militairen en lang niet alle Japanners waren dat. Je kunt het vergelijken met de nazi's: ik ben niet tegen de gewone Duitsers, maar wel tegen de nazi's. Ze verspreidden nepnieuws, kwade berichten om te overheersen en de baas te spelen, en ze gebruikten wapens. De Nederlanders hebben in de koloniale tijd in Indonesië ook een ander volk overheerst.

Anneli naar een feestje

Was de bevrijding zoals u had gehoopt?

In een kamp ben je afgesloten. Je hebt ook geen fototoestellen. Mijn moeder vroeg ons veel te gaan tekenen: "dan kunnen wij later bewijzen dat dit allemaal gebeurd is." Zo komt het dat de tekeningen bewaard zijn gebleven en je ze nu kunt zien. Wij wisten pas na negen dagen dat Japan had gecapituleerd. We hadden wel veranderingen gemerkt, want de kampcommandant gaf ons meer te eten en we hoefden niet meer voor de Japanse bewakers te buigen. Een vrouw ging het Wilhelmus zingen ... en toen wisten we het. Het was een gek gevoel om weer in ons huis te komen. Het was kapotgemaakt, we konden er niet meer wonen. We maakten weer contact met de half-Chinese buurkinderen. Mijn vader zat nog in een ander kamp gevangen. Hij is daar met een vriend de poort uit gelopen en heeft geld geleend voor de trein. Toen hij bij ons oude huis kwam, zei het buurjongetje tegen mijn vader: 'Hugo (broer van Anne-Ruth) woont daar niet meer.' Hij had gezien dat mijn vader op zijn vriendje leek! Deze buurkinderen hebben mijn vader toen te logeren gevraagd. Mijn zus, broer en ik mochten er om de beurt ook een weekend komen logeren, want wij moesten nog in het kamp blijven omdat we geen huis meer hadden. Zij maakten dan heerlijk eten.

Wat kunt u vertellen over uw toekomst?

Ik ben mijn hele leven bezig geweest met te begrijpen wat er is gebeurd. Ik heb er boeken over geschreven en ik heb me aangesloten bij de vredesbeweging. Aan de wapenindustrie wordt veel verdiend. Het is verschrikkelijk dat atoombommen op Hiroshima en Nagasaki zijn gegooid. Er zijn zoveel Japanners aan dood gegaan. En door de straling hebben zelfs mensen die op dat moment op grote afstand waren kanker gekregen, en baby's met afwijkingen. Ik had liever niet bevrijd willen worden door zo iets ergs als een atoombom. En het was ook niet nodig geweest. De geallieerden hadden met Japan moeten onderhandelen en in gesprek gaan. Dat moet altijd gebeuren in plaats van oorlog voeren.

Verslag: Riet van Wees

Scan de qr-code om de podcast van dit gesprek te beluisteren.

Dat hondje, Dutchie, dat kreeg ik

De oorlog was een heel moeilijke tijd. Mijn familie was Joods en de Joden kregen de schuld van alles wat er mis was in Duitsland. We moesten onderduiken. Mijn broertje, mijn ouders en ik gingen allemaal naar verschillende adressen. Alles was zó spannend.

Hetty van Rood Speijer is in de oorlog geboren en bij pleegouders opgegroeid. Tia, Shelomith en Emma gaan bij haar op bezoek. Met een donut in de hand lopen we vanaf de tramhalte naar haar huis. En bellen aan. We voelen ons meteen zeer welkom met frisdrank en schalen vol koekjes op de tafel. We zitten goed voorbereid met veel vragen aan tafel. En Hetty vertelt ...

Het verhaal van Hetty

Ik was pas twee jaar toen ik afscheid nam van mijn ouders en broertje. Dat was het aller-moeilijkste. Ik heb ze nooit weergezien. Tia weet hoe dat voelt, afscheid nemen is 'alsof je hart achterblijft!' Ik heb, aldus Hetty, als enige van mijn familie de oorlog overleefd. Ik ben tweemaal van onderduikadres gewisseld. Na de oorlog mocht ik blijven bij het laatste gezin. Dat werd echt mijn familie. Hun zoon was tijdens de oorlog opgehaald om in Duitsland te werken. Hij is nooit meer teruggekomen. Dat was zo verdrietig.

Maar hoe vond u dat, dat u zo vaak moest verhuizen?

Ach, weet je, dat moest gewoon. En natuurlijk was het elke keer weer wennen. Een verhuizing kwam altijd plotseling. Dan kwam er een berichtje 'het is niet meer veilig' en daar ging ik weer.

Over bommen en honger

Ik woonde dicht bij de Duitse grens. Daar werd veel gevochten, er vielen veel bommen. We moesten vaak in de kelder wachten tot het weer veilig was. Maar ik heb niet echt honger gehad. Ik woonde in een dorp waar veel boeren waren. Daar was altijd eten. Veel mensen kwamen op oude fietsen, en soms lopend, helemaal uit Amsterdam om eten te vragen bij de boeren. Daar was erge honger. Ik speelde heel veel buiten met de kinderen die daar in de buurt woonden. Natuurlijk maakten we ook wel eens ruzie. Soms mis ik mijn ouders, bijvoorbeeld toen mijn eerste dochter werd geboren. Wat had ik haar graag aan mijn moeder laten zien.

Bevrijding

Oh, zo geweldig! Mijn pleegvader kwam uit de kelder en riep: 'De Canadezen zijn er'. Het was niet te geloven. Maar inderdaad, ze reden boven op hun tanks ons dorp Zeddam binnen. Toen heb ik voor het eerst van mijn leven chocola geproefd, en een banaan. Zo heerlijk. Het waren stoere mannen. Dat moest ook wel, ze moesten vechten en ze hebben ons echt bevrijd.

Dutchie, Nickie, Zoe, Bern ...

Die soldaten hadden een hondje bij zich. Hij heette Dutchie. Zijzelf moesten verder naar Duitsland. Dat hondje kreeg ik, want zij konden het niet meer meenemen. Dat was geweldig. Dutchie bracht me naar school en stond me na schooltijd weer op te wachten. Zó lief. Vanaf dat moment heb ik altijd een hondje gehad, allemaal anders, allemaal even lief.

Herdenken en herinneren

De oorlog herdenken is heel goed. Het is belangrijk om stil te staan bij wat er is gebeurd. Ik kende Anne Frank niet. Zij was veel ouder en kon haar gedachten al op papier zetten, zoals in haar dagboek. Heel knap vind ik dat. Ik heb niet heel veel herinneringen aan mijn ouders. Ik was zó jong. Via het Rode Kruis weten we dat mijn vader, moeder en broertje in het concentratiekamp Auschwitz zijn vermoord. Maar ik heb nu mijn familie met vier kinderen. En mijn hondje Jakko.

Leven na de oorlog

Iedereen krabbelde weer op, probeerde weer blij te zijn. Ik ben dol op autorijden, ik heb mijn computer en iPhone. Als ik iets niet snap vraag ik het mijn kleinkinderen. Ik doe met alles mee. Ik heb een paar jaar in Frankrijk gewoond, maar ben toch weer teruggekomen. Omdat ik uit Amsterdam kom. Ik heb hier gewerkt, ben hier getrouwd en kreeg hier mijn kinderen. Amsterdam is mijn stad.

Vrijheid en verdriet

We praten met elkaar over wat vrijheid betekent. Dat je niet bang hoeft te zijn, gewoon op straat kan lopen, je mening mag zeggen. Er mag zijn. Wij kennen geen oorlog, we zijn in vrijheid geboren. Soms, soms is verdriet heel groot. Zoals wanneer je je familie verliest door oorlog, of als je ergens anders naartoe moet omdat het thuis niet veilig is. Maar, als je verdriet hebt wordt het na verloop van tijd toch minder, lichter. Alsof een wond langzaam dichtgaat. Zo eindigt ons gesprek troostvol.

Hetty, dank je wel voor dit mooie gesprek. We hebben veel van je mogen leren.

Meer weten? Kijk dan eens naar het filmpje dat is opgenomen met Hetty.
<https://www.youtube.com/watch?v=9pJ3lICOuTI>

Verslag: Aly Cnossen

Zweeds witbrood werd niet gedropt

Ruud Blankendaal is broodbakker, hij maakt banket en patisserie. Elk jaar bakt hij in mei Zweeds witbrood, om te herdenken. In de Hongerwinter was er vooral in de steden in Nederland niets te eten. Het Rode Kruis bracht met schepen bloem uit Zweden. Nederlandse bakkers bakten daar brood van.

Ruud praat met Sarah, Emma en Micha in zijn bakkerij. Zijn opa is het familiebedrijf begonnen.

Wat is Zweeds witbrood en hoe maak je het?

Van bloem uit Zweden dat iets stugger en droger is dan onze bloem en langer moet rijzen. Het smaakt ook anders. Ik bak het elk jaar in mei als dank aan het Zweedse volk en om de Tweede Wereldoorlog te herdenken. Klanten kunnen het dan kopen. Van de opbrengst van elk brood gaat 25 cent naar de Oorlogsgravenstichting.

Hoe werd de bloem tijdens de Hongerwinter uitgedeeld?

Die kwam uit Zweden naar Delfzijl met de schepen de Noreg en de Dagmar. Het transport over land, dat het Rode Kruis verzorgde, ging langzaam omdat er weinig vervoer was en de wegen heel slecht waren. De Duitsers probeerden het te blokkeren. Het duurde zeker een maand voordat de bloem verspreid was over de bakkerijen in Nederland. Iedereen vanaf vier jaar kreeg een brood van 400 gram en wat margarine. De mensen vonden het heel lekker en waren er blij mee. Het was na jaren het eerste brood dat vers gebakken was.

Ruud laat affiches zien van Zweeds witbrood dat door vliegtuigen werd gedropt. Dat is een fabeltje! Het zou oud en bedorven zijn voordat het in Nederland op de grond zou komen.

Hoe bent u met de verzameling begonnen en wat is het meest speciale?

Ik verzamel van alles uit de Tweede Wereldoorlog van verschillende partijen. Ik ben er op twaalfjarige leeftijd mee begonnen door geschiedenislessen op school. Toen ik vijftien was heb ik een veldtelefoon gekocht. Het mooiste dat ik heb verzameld, is een illegale drukkerij. Die vond ik op Marktplaats. Ik reis veel om mijn verzameling uit te breiden, vooral in Nederland en België. Ik probeer de verhalen achter de voorwerpen te achterhalen. In uniformen staat vaak een naam. Dan is het mogelijk familieleden te achterhalen. Ik heb ook een telefooncentrale uit 1943, maar die is nooit gebruikt. Ik heb een stacaravan gekocht voor mijn collectie, die is helemaal vol. De drukkerij heb ik aan Museum Alkmaar 40-45 gegeven. Ruud laat affiches en pamfletten zien uit zijn collectie.

Wat heeft uw familie in de oorlog meegemaakt?

Mijn overgrootvader zat in het verzet en is opgepakt. Zijn vrouw wist dat hij actief was in het verzet en heeft snel wapens in een sloot gegooit toen de Duitsers kwamen. Hij is eerst naar het politiebureau op de Weteringschans in Amsterdam afgevoerd. Na enkele maanden is hij naar kamp Vught gebracht. Later kwam hij in een dodenmars in Bergen-Belsen. Daar is hij gestorven. Ik weet niet wat er is gebeurd tussen zijn verblijf in Vught en de mars naar Bergen-Belsen.

Mijn andere overgrootvader was slager en droeg altijd een wit schort. Hij werd

opgepakt omdat de Duitsers een man in het wit zochten. Hij werd in de gevangenis gezet, maar mocht er snel uit.

Bent u blij dat u de oorlog niet heeft meegemaakt?

Ja. Toen was niets zeker. Je kon zomaar opgepakt of neergeschoten worden. Ruud laat affiche 'We schieten eerst' zien. Het kan weer gebeuren. Herdenken is daarom belangrijk.

Verslag: Annel van Houts

Scan de qr-code om de podcast van dit gesprek te beluisteren.

Bezoek aan Verzetsmuseum Junior

Op 21 februari 2022 bezoeken Shelomith, Tia, Emma, Safa, Hind en Sarah van de jongerengroep Combiwel, Verzetsmuseum Junior. Met begeleiding van Vanessa en Marleen en de stagiair(e)s Vitor, Salama en Antonelli.

Prachtig op tijd arriveren we bij het museum. Jassen en tassen gaan in een kist. Een medewerker van het museum wijst ons de weg. En met het 'speurboekje' in de hand gaan we via de 'tijdmachine' op onderzoek uit.

Vier huisjes, vier heel verschillende verhalen over dezelfde oorlog! En overal mogen we alle laatjes, luiken en deurtjes opentrekken. Spannend!

We ontdekken het huis van Jan

Hij is zeven jaar als de oorlog begint.

Overal zijn verhalen verstopt. In een laatje lezen we dat hij heel trots was op zijn vader.

Die hielp mensen die in gevaar waren. De mensen noemden hem Frits de Zwerver.

In het konijnenhok is het verhaal verstopt van Daan, die eigenlijk Piet heette. Hij werd verraden en doodgeschoten. En op

de preekstoel leren we dat je mag liegen in de kerk. 'Ja', zegt de vader van Jan, 'maar

alleen als je daarmee mensen kan redden.'

Achter het deurtje onder de preekstoel hoor je het verhaal over hoe Jan piloot Leone in

veiligheid brengt. Later hoorde hij via radio Oranje: 'De gans is gevlogen.' Dat was

het teken, dat Leone veilig terug was in Engeland. Gelukkig!

Vriendjes mogen niet komen spelen. Te

gevaarlijk voor de vele onderduikers. Jans

vader wordt toch verraden en opgepakt. Jan

moet daarom onderduiken. Gelukkig wordt

zijn vader bevrijd.

Opgelucht lopen we het volgende huis binnen

Eva is bijna elf. In een filmpje zien we dat haar ouders vanuit Duitsland naar het

veilige Amsterdam waren verhuisd. Eva is dol op haar broertje Heinz. Samen maken

ze muziek en gaan ze zeilen. Maar hun leven wordt hier ook moeilijk; ze moeten

een Jodenster dragen. Eva haat die ster! Dan moeten ze onderduiken, Eva met haar

moeder samen. Ze verveelt zich stierlijk.

Soms bezoeken ze Heinz en vader, die ergens anders wonen. Gevaarlijk, maar

zó fijn! Daar ziet Eva de gedichten en schilderijen die Heinz en haar vader

maakten.

Ze worden allemaal verraden en naar

kamp Westerbork gebracht. En vandaar

naar kamp Auschwitz, ver weg in Polen.

Eva heeft haar vader en Heinz nooit meer

teruggezien. Echt een heftig verhaal!

Nog helemaal onder de indruk

gaan we het huis van Henk binnen. Henk is acht jaar. Hij verzamelt van alles over de oorlog. Maar zijn vriend Sally moet van de Duitsers naar Amsterdam verhuizen. Omdat hij Joods is.

De broers van Henk moeten in Duitsland gaan werken. Maar dat willen ze niet, daarom verstoppen ze zich. Gelukkig worden ze niet gevonden.

In Henks kamer kun je horen hoe er wordt geschoten op de vliegtuigen. Eng!

Op een keer wordt er aangebeld. Oei, een Duitse soldaat. Henk doet open, maar de soldaat legt zijn vinger op zijn lippen. 'Ssssst, ik doe jullie niets.' Hij stapt even naar binnen en dan weer naar buiten. 'Hier is niemand te vinden', roept hij. Dat lijkt toch wel een goéde Duitse soldaat, of niet?

Henk heeft erge honger gehad. Er was nauwelijks eten. Moeder maakte wel brandnetelsoep en bloembollentaart ... Bah! Op het laatst was er niets meer. Na de oorlog moest Henk weer wennen aan eten. De eerste keer kreeg hij heel erge buikpijn.

Het laatste huis is van Nelly

Zij is veertien jaar. Zij vindt het best fijn dat de Duitsers de baas zijn in Nederland. Dat heeft ze van haar vader geleerd. Ze gaat graag naar de Jeugdstorm, een jongerenbeweging zoals Hitler die ook voor Duitse jongeren had opgericht. Twee keer

per week gaat ze naar de groep toe om samen te sporten en zo. Zo viert ze daar de verjaardag van Hitler. Ze wordt zelfs groepsleidster.

Haar vader verkoopt de NSB-krant, die heet *Volk en Vaderland*. De mensen in Nederland vinden het geen fijne krant. Maar haar vader krijgt als dank een foto van Hitler. En hij wordt zelfs burgemeester. Nou zeg. Haar vader is al in 1935 lid geworden van de NSB. Dus al ver voordat de oorlog begon. Een echte Hitler-fan dus.

De nazi's, dat zijn Duitsers die achter Hitler staan, vinden zichzelf het beste volk op aarde. En volgens hen zijn Joden ratten, dom en minderwaardig.

Nelly wordt, met haar vader en moeder, na de oorlog gevangengezet. Nelly begrijpt er niets van, maar ja, ze volgde Hitler en hielp de NSB. Dat was toch fout, of niet dan?

Dan keren we terug naar onze tijd. Wil je weten hoe het verder is gegaan met Henk, Eva, Nelly en Jan? Ga dan op bezoek bij het museum. Echt, het is heel erg de moeite waard om hier zelf eens alle verhalen te zien, te horen en te lezen. Een aanrader!

Verslag: Aly Clossen

Terug maar niet thuis

Zo heet het brievenboek van de Joodse Anny Sulzbach. Ze schreef het boek voor haar kleinkinderen, om ze te vertellen over de (oorlogs)ervaringen van hun familie. Groep 8A van meester Lex Berkhout van de Olympiaschool heeft in de klas over het boek gepraat.

Anny's nalatenschap

Buurtbewoner Roos Bouterse had het idee deze verzamelde brieven te gebruiken bij het Vrijheidsverhalenproject 'Herdenken en Herinneren in de Stadionbuurt'. De kinderen van groep 8A ontvingen het boek uit Anny's nalatenschap.

Uit het boek:

'Toen we terugkeerden uit de hel, waren we echt van plan opnieuw te beginnen en vooral te trachten om een normaal leven te leiden, in een wereld waar voor altijd vrede zou heersen.'

'We waren overtuigd dat de wereld lering zou trekken uit de ellende van de oorlog onder Hitlers regime.'

'Wat ongelooflijk naïef waren onze gedachten, want hoe weinig is er van voortdurende vrede terechtgekomen.'

'Het is de taak van onze kleine groep overlevenden om vooral de jeugd duidelijk te maken wat zich werkelijk heeft afgespeeld in Duitsland en in de door Hitler bezette gebieden, waar zes miljoen Joden verdwenen en nooit meer terugkwamen.'

We wilden onze kinderen sparen

'We wilden het handjevol kinderen dat de oorlog had overleefd sparen; niet weer herinneren aan wat zij meegemaakt hadden. Het leek normaal dat onze kinderen er niet naar vroegen. Er werd over gezwegen.'

'Op school werd ook niet met de kinderen gepraat over wat zij meegemaakt hadden. Mogelijk had het hen geholpen om een antwoord te vinden op de vele vragen die zij niet durfden te stellen – die zij hadden weggestopt. Vermoedelijk beseften hun leerkrachten niet welk verdriet hen al die jaren nog zou kwellen over wat er was gebeurd. De kampervaringen kan je niet vergeten. Het had hen kunnen helpen door er met klasgenoten over te praten en er samen om te huilen.'

Voor haar kleinkinderen

Het brievenboek van Anny is geschreven voor haar kleinkinderen. Ze wil ze vertellen over de geschiedenis van hun familie. Ze weet dat het betekenis heeft voor hen. Het is een liefdevolle oma. Ze zwijgt er niet over en ze vertelt in woord en beeld, met veel warmte. Vlak na de Tweede Wereldoorlog kon zij nog niet de woorden vinden om met haar dochter Evelyn en haar zoon Jules over deze geschiedenis te spreken.

Verslag: Riet van Wees

Nieuwkomers in de buurt

Op de Eloutschool is een klas met nieuwkomers en op 14 februari na school gaan zij in het Olympisch Kwartier spelend verder met het leren van de taal, via muziek, dans, circus en verhalen.

De kinderen komen rustig binnen samen met Balduino Sierra van Combiwel kinderwerk en Houria Idrissi. Zij hebben de kinderen opgehaald van de Eloutschool. We houden ons aan de coronaregels: handen schoonmaken! We eten en drinken wat.

Vandaag is er een gast

Joke de Jonge is te gast. Zij komt spelen en voorlezen. Joke woont in de buurt. Zij werkte bij Amnesty International en ze is ook kinderboekenschrijfster. Zij schreef het boek *Kat Kaat is weg*. Juliette de Wit maakte de illustraties. Het boek is speciaal bestemd voor nieuwkomers in Nederland.

Dieuwertje Blok

Tijdens het sinterklaasfeest kregen kinderen het prentenleesboek cadeau, uit handen van Dieuwertje Blok. Deze week gaat Joke de Jonge het boek ook presenteren op de Olympiaschool, ook aan kinderen die nog niet zo lang in Nederland wonen. Dan gaat Georgina Verbaan met haar mee. Bedrijven en mensen kunnen een klas op het boek trakteren.

Met het boek kunnen kinderen spelenderwijs leren lezen, verhalen vertellen en Nederlands leren. We zitten met Joke in de kring. Er zijn ongeveer tien kinderen, vanuit heel verschillende culturen. Er zijn ook moeders meegekomen om Joke te ontmoeten.

Ik had een droom

Joke zegt: 'Ik had een droom. Ik wou graag kinderboekenschrijfster worden en mijn droom is uitgekomen. In het boek *Kat Kaat is weg* staat niet veel tekst. Iedereen kan zien en begrijpen waar het verhaal over gaat.'

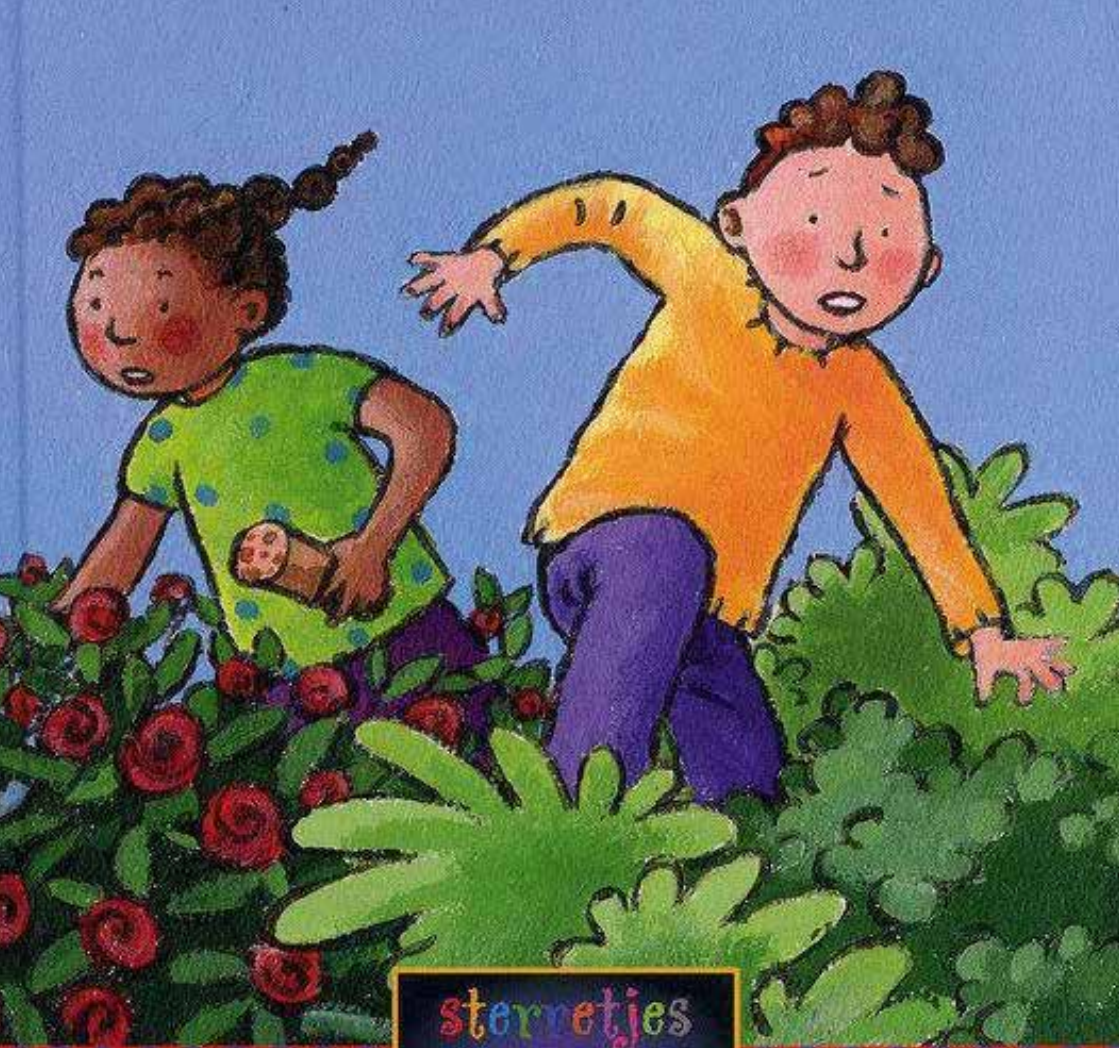
Isam vertelt dat hij, net als Mark uit het boek, ook een poes heeft. Zijn poes heet Mimi. Het is een mannetjespoes. Isam gaat ook met zijn poes slapen en hij geeft zijn poes eten. Zijn moeder helpt hem om goed voor Mimi te zorgen. Ze wast hem. Iedereen stelt zichzelf voor en vertelt aan Joke waar hij of zij goed in is: sport, voetballen, verhalen vertellen, spelen of schrijven.

Kat Kaat is weg

Op een dag is kat Kaat weg. We gaan Mark helpen met zoeken. We trekken onze jassen aan en we zoeken in de binnentuin van de Marathon, een woonblok in het Olympisch Kwartier. Ontmoetingscentrum Olympisch Kwartier is erin gevestigd. Er lopen vaak katten in de binnentuin. Misschien is kat Kaat er wel te vinden. Helaas, we hebben de kat nergens gezien. Als we binnenkomen laat Joke op de platen zien hoe het verhaal verdergaat. Kat Kaat heeft jonkies gekregen. Daarom had ze zichzelf verstopt in een kast.

Dan krijgen alle kinderen het boek kado. Joke signeert de boeken: voor Pedro van Joke, voor Isam van Joke.

Kat Kaat is weg

Joke de Jonge en Juliette de Wit

Joke krijgt ook een kado

We hebben in deze groep ook veel plezier gehad van het boek met de titel *Zo klinkt verandering* van Amanda Gorman. We hebben gespeeld, gedanst, gezongen, muziek gemaakt bij het lezen van het boek en daarom vinden we het ook een mooi kado voor Joke.

Isam mag het kado aanbieden. Dat heeft een speciale reden. Isam is dyslectisch. Dat betekent dat lezen extra lastig is voor hem en tóch heeft hij op de Nationale Voorleesdagen vorige week dit boek gepresenteerd in zijn klas.

Isam vertelt over het boek en hij laat de tekeningen zien: een meisje neemt het initiatief om een band op te richten. Alle kinderen uit haar buurt kunnen meedoen. Ook het meisje in haar rolstoel. Het meisje dat de band opricht, loopt in Amerika langs een grote muurschildering. 'Martin Luther King' staat erop en zijn beroemde toespraak begon zo: 'I have a dream.'

Er doen steeds meer kinderen mee uit de buurt. Als de band optreedt, dan komt iedereen luisteren. Muziek, zingen, dansen, het kan de wereld veranderen en alle kinderen spelen en hebben plezier.

Een goed verhaal

Het presenteren van het boek was heel goed gegaan. De juf had Isam een beetje geholpen. Een paar kinderen gingen eerst wel een beetje pesten en lachen. Hij deed het in de kring en een vriend van hem mocht naast hem zitten. Isam gaat vaker een verhaal vertellen in de klas. Hij houdt van verhalen. Hij wil later zelf stemacteur worden en personages in zijn verhalen verzinnen. Hij vraagt aan Joke of zij hem wil helpen bij het maken van een goed verhaal. Dat wordt afgesproken.

Verslag: Riet van Wees

Vrede - Democratie - Vrijheid

Elke maandagmiddag na school is Combiwel-medewerker Balduino met een kindergroep in het Olympisch Kwartier. Ze spelen dan toneel, dansen en doen circusacts. Maar vandaag zitten we in de kring. Balduino houdt een blad papier omhoog met de woorden vrede, democratie en vrijheid.

Wat is vrede?

Dan is er geen oorlog. Dan ben je vrij. Dan hoeft je niet bang te zijn. Dan kan je overal naartoe gaan.

Wie weet wat democratie betekent?

Ivy weet het! Ze legt uit dat er in Amerika verkiezingen waren. Dat eerst Trump de president was en dat nu, na verkiezingen, president Biden is gekozen.

Mag iedereen kiezen?

Kinderen mogen niet kiezen, zegt Ayshe. Hoe oud moet je zijn om te mogen kiezen? Giovanni zegt dat je achttien jaar moet zijn. Wij wonen in een land waarin iedereen rechten heeft. Kiezen is vrijheid/vrij zijn.

Wat is dat, vrij?

Dat je vrij bent, dat je kunt kiezen wat je wilt doen. Joke zegt dat je ook aan anderen moet denken. Als je geen rekening met anderen houdt dan is dat slecht voor hen. In een dictatuur mag je niet kiezen. Daar zitten veel mensen in de gevangenis. Daar ben je niet vrij.

Anne Frank

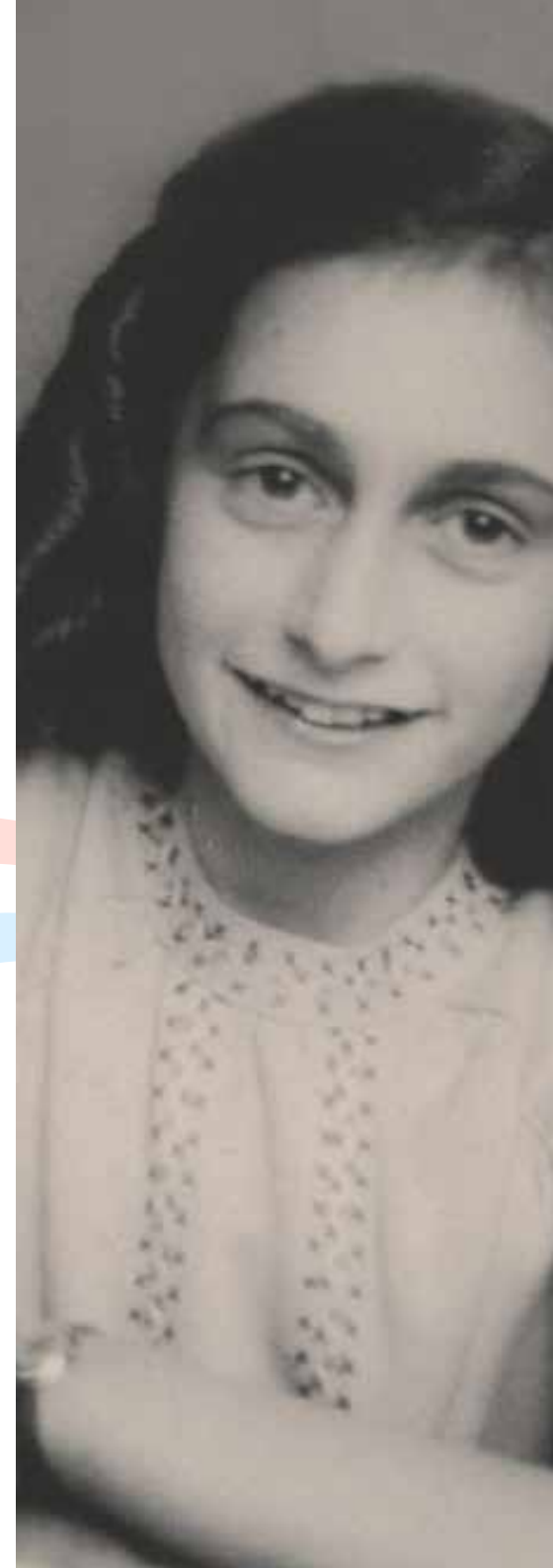
We praten over de Tweede Wereldoorlog. De kinderen weten er veel van. Isam heeft over Anne Frank gelezen. Ze woonde met haar familie in het Achterhuis. Ze zaten daar verstopt achter een boekenkast. De Duitsers hebben hen opgepakt. Ze zijn verraden. Misschien wel door de groenteboer.

Ivy is weleens in het Anne Frankhuis geweest. Anne Frank moest naar een concentratiekamp. Toen Anne en haar familie verstopt zaten in het Achterhuis konden ze niet naar buiten. Alle Joden moesten een ster dragen op hun kleren. De Duitsers waren toen de baas in Nederland, ze hadden geweren. De Joden mochten ook niet in de tram gaan zitten. Giovanni vertelt dat veel landen slaven hadden. Slaven zijn niet vrij.

Dagboek

De president van Duitsland was Hitler. De Joden kregen overal de schuld van. Pearl vertelt dat er pas een film is gemaakt over Anne Frank. Een oude vriendin van Anne speelt mee in die film. Zij is blijven leven. Anne Frank heeft een dagboek geschreven in het Achterhuis. Dat hebben ze gevonden. Veel mensen hebben het dagboek gelezen. Iedereen weet veel over Anne Frank te vertellen. Het Anne Frankhuis is nu een museum. Het staat in Amsterdam. Veel mensen gaan er heen om te zien waar Anne met haar familie gewoond heeft.

Verslag: Riet van Wees

Met dank aan

Buurtbewoners, kinderen, tieners, ouders, verhalenvertellers. Combiwel Buurtwerk, Jongerenwerk en Kinderwerk, Olympiaschool, Cordaan Olympisch Kwartier, stuurgroep Olympisch Kwartier, diaconie Willem de Zwijgerkerk, project 'Oorlog in mijn buurt', Schrijfgroep, Stadsdorp Olympia, CultuurCommissie Stadionbuurt, werkgroep Struikelstenen Stadionplein, Theatercollectief Canopy, Mediacollege Amsterdam, woningcorporatie Eigen Haard, het Amsterdamse Proeflokaal en bestuurscommissie Zuid.

Met enige trots bieden we dit boekje aan ieder die geïnteresseerd is in dit project aan. We hopen dat iedereen geboeid zal raken door al deze verhalen.

Werkgroep Herdenken en Herinneren in de Stadionbuurt:

Riet van Wees, Aly Cnossen, Annel van Houts, Christine de Pee, Linda Corlu, Ar Nederhof, Marleen Oostenbrink, Vanessa Hogendorp, Balduino Sierra, Henriëtte Kruijt, Petra Beerling, Linda van de Kamp

Colofon

Foto's zijn gemaakt door Aly Cnossen, Riet van Wees, Vanessa Hogendorp, Marleen Oostenbrink en Oscar Ramspek. De geluidsfragmenten zijn gemaakt door Oscar Ramspek (Canopy).

Omslag: Amsterdam, 8 mei 1945. Na alle verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog viert de stad de intocht van haar bevrijders.

Afbeelding pagina 2: Beeld ANP

Afbeelding pagina 17: Een uitzinnige menigte verwelkomt de Geallieerden (49e Canadese infanterie divisie) bij hun intocht in de Langestraat in Amersfoort. Foto: Willem van de Poll / Anefo / Nationaal Archief

Eindredactie: Mieke van den Berg

Drukwerkbegeleiding: Ar Nederhof

Vormgeving en druk: Stagairs van het Mediacollege Amsterdam o.l.v. André Weel.

